

Faksimil

Donald Broady & Bo Lindensjö,
"Att investera i makt – en gemensam strategi",
AdministrationsTEMA, nr 2 1983, pp. 42–44

Med utgångspunkt i begreppet järntrianglar som använts av den norska Maktutredningen (Johan P. Olsen m.fl.) diskuteras hur samhällssegment kan analyseras som sociala fält i Pierre Bourdieus mening.

Att investera i makt — en gemensam strategi

av Donald Broady
och
Bo Lindensjö

Politiker, ämbetsmän, organisationsrepresentanter, forskare, journalister, lärare och studerande — alla verksamma inom utbildningssektorn — kan ha delade meningar om vad en god utbildning är. De delade meningarna är deras vapen. Men att striden är värd att föra är alla inom det utbildningspolitiska *segmentet* eniga om. Det är en av garantierna för att striden fortsätter.

Segmentperspektivet — som kan appliceras på fler områden i samhället än det utbildningspolitiska — har anknytning till den internationella diskussionen om järntrianglar. Enligt denna tillkommer makten över den offentliga politiken inom varje samhällsområde tre eliter: starkt specialiserade parlamentspolitiker, ledande ämbetsmän och representanter för organiserade intressen understödda av andra grupper.

För sin undersökning av makten över den offentliga politiken i det norska samhället har maktutredarna utgått från den internationella diskussionen om "järntriangler". Enligt denna tillkommer makten över den offentliga politiken på olika områden representanter för tre små eliter, nämligen starkt specialiserade parlamentspolitiker, ledande ämbetsmän från centrala förvaltningar samt representanter för organiserade intressen.

Byte mellan aktörer

Järntrianglerna — utomstående förutsätts ha svårt att vinna tillträde till dem — fungerar framför allt som arenor för förhandling mellan parter. De organiserade intressenas medverkan antas gynna konfliktreglering. Om politiken uppfattas som misslyckad och väcker opposition bland de berörda, så kommer ansvaret för detta inte bara att tillskrivas politiker och ämbetsmän. Eventuella oppositionella måste kalkylera med kamp också mot sin egen intresseorganisation.

Sådana järntriangler kan väl förstås med utgångspunkt i maktutredningens maktperspektiv. Enligt detta är makt att betrakta som ett *byte* mellan aktörer, vilka uppger kontroll över något som intresserar dem mindre mot att de får kontroll över något som intresserar dem mera. Följaktligen blir efterhand de allra mest intresserade på varje område överrepresenterade. Det svarar "i dagligtalen mot å la bukkene passe havresekken".

Johan P Olsen, en av maktutredarna i Norge, och hans medarbetare argumenterar visserligen för att "bockarna" i realiteten är något fler. Kring de nämnda trippellianserna utvecklas i själva verket hela sociala miljöer med inflytande över den offentliga politiken på de olika områdena, så kallade *segment*. Här har också journalister och samhällsdebattörer med intresse för området, forskare med området som specialitet, liksom verksamhetsutövare på

lägre nivåer, ja t o m klienter, ett viktigt, om än indirekt, inflytande; de tar del i och påverkar diskussioner, de formulerar, mottar och omsätter idéer m m.

Ett segment, t ex det utbildningspolitiska i Sverige, kan, för att hålla fast vid Olsens terminologi, karakteriseras med hänvisning till vilka aktörer, problem, lösningar och beslutstillfällen, som är legitima.

Det utbildningspolitiska segmentet präglas av att vissa deltagare ses som legitima. De kan ha anknytning till vitt skilda institutioner, organisationer eller partier. Utbildningspolitiker av olika partitillhörighet, ofta med anknytning till riksdagens utbildningsutskott, ledande ämbetsmän från utbildningens centrala förvaltningar, SÖ och UHÄ, och på utbildningsfrågor specialiserade representanter för de stora intresseorganisationerna, LO, TCO och SACO/SR och SAF skulle vara den järntriangel, som ger den offentliga utbildningspolitiken dess formulering.

Påverkar dagordningen

Förhållandet att segmentet *också* omfattar intresserade forskare och journalister, samhällsdebattörer, verksamhetsföreträdare på organisationens alla nivåer, dvs lärare och administratörer, samt klienter som skolelever och studenter gör räckvidden vida större. Segmentet har (bl a genom journalister och debattörer) möjlighet att påverka vilka frågor som kommer upp på dagordningen; det kan (genom ämbetsmän) påverka vilka alternativ som tas fram respektive utesluts för att lösa dem; det kan (genom riksdagsmän) påverka valet mellan de framställda alternativen; det kan (åter genom ämbetsmän) påverka hur de genomförs och tillämpas och det kan, slutligen (genom forskare och journalister såväl som klienter) påverka hur förslagen kommer att utvärderas.

Segmentperspektivet förutsätter också att bestämda problem, lösningar och beslutstillfällen uppfattas som legitima. De många utbildnings-

politiskt verksamma aktörerna, som kommer från olika partier, olika förvaltningar, olika intresseorganisationer och har olika ställningar i utbildningsverksamheten visar sig vara eniga i fråga om vilka problem och problemlösningar, som är legitima, i meningen kan diskuteras såsom utbildningspolitiska problemlösningar.

Avgörande enighet

För att förstå hur denna enighet etableras kan vi ha glädje av de analyser av "sociala fält", som den franske sociologen och antropologen Pierre Bourdieu och hans medarbetare utfört. (För en utförligare diskussion se Broady, D. Palme, M: "Introduktion till Pierre Bourdieus Sociologi om intellektuella fält", Nordisk Forum, sommaren 1983.)

Segmentstanken kan uppenbarligen i förstörande kritiserats för att ge en alltför harmonisk bild av verkligheten. Formuleras inte helt olika ståndpunkter i konkurrens, kamp och strid på de olika områdena? Står här inte höger mot vänster, progressiv mot konservativ? Så ter det sig för vissa och inte minst för dem som själva investerat i kampen inom ett segment.

Med utgångspunkt i Bourdieus analys kan vi se möjligheten att det under all denna oenighet, förekommer en avgörande enighet om de grundläggande reglerna för spelet. Denna enighet gäller vilka insatser som krävs för att en aktör skall få vara med och delta i spelet, vilka vinster som finns att hämta och framför allt vilka frågor som striden gäller och att dessa frågor är värda att strida om.

Eniga om spelet

Inom utbildningssegmentet skulle stridsäpplet vara frågorna om *hur* utbildningen bör utformas. Men att utbildning har stort värde, att det är värt att strida om hur den bör utformas därom synes samtliga deltagare vara ense. Detta är — för att tala med Bourdieu — den "doxa", den oftast outtalade grundsatsen för spe-

Donald Broady är fil mag. Han arbetar med forskningsprojektet *Socialisation och kvalifikation vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm*.

Bo Lindensjö är fil dr i statskunskap och forskar om högskolepolitik i *Forskningsgruppen för Läroplansteori och kulturreproduktion vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm*.

let, varom alla deltagare är eniga; de "ortodoxa" som bara vill bevara status quo likaväl som de "heterodoxa" de unga, arga männen som vill förändra.

Det är utifrån sådana utgångspunkter som segmentets journalister gör sina reportage, dess debattörer gör sina inlägg och dess forskare skriver historia. Ifall vi har rätt i detta skulle forskare, journalister eller debattörer, som inte delar dessa antaganden — men ändå skriver om utbildning och utbildningspolitik — omöjligt kunna erkännas som legitima utbildningspolitiska aktörer. Mot den bakgrunden vågar vi formulera hypotesen, att det är svårare för en i sin disciplin helt etablerad och konventionell nationalekonomisk forskare, som bara lägger lönsamhetsaspekter på utbildningen eller beräknar dess kostnader, att erkännas som en legitim utbildningsforskare av segmentet, än för t ex en mindre etablerad och okonventionell sociolog, som erkänner segmentets outtalade utgångspunkter.

Tongivande aktörer

Hur sker då uppbrott, förändringar inom ett segment? Inspirerade av Bourdieu skall vi nu diskutera kätteriets möjligheter, en diskussion, som — såvitt vi vet — Olsen och hans medarbetare aldrig fört. Ett viktigt

kännetecken på ett segment är att något står på spel, att insatser görs och att vinster kan hämtas. Vi tror att segmentet präglas av att vissa idéer är ledande och att dessa företreds av tongivande aktörer, segmentets ledare. De är inriktade på att bevara status quo, att fortsätta spelet som förut och att låta de underförstådda förutsättningarna, "doxan", förbli outtalad. Om de konfronteras med "kättare", som lyckas med att få deras dominans ifrågasatt, kan de dock tvingas att överge sin tystnad och övergå till "ortodoxins diskurs".

Vill investera

Politiker, ämbetsmän, organisationsrepresentanter, forskare, journalister, debattörer, lärare och studerande kan ha delade meningar om vad en god utbildning är och hur den bör vara. Dessa delade meningar är de vapen, varmed striden förs. Men att striderna är värda att föra, därom är alla inom det utbildningspolitiska segmentet alltså eniga. De för följaktligen också sina strider på ett sätt, som garanterar att dessa kan fortsätta.

Också kättaren måste bidra till att spelet kan fortsätta och han gör det just genom att underbygga tron på värdet av insatserna. Själva viljan att göra en investering visar sig ofta vara ett avgörande urvalskriterium, när

det blir fråga om att uppta eller utstöta någon ny inträdande. Det är inte ovanligt att de kätterska åberopar vad som kan uppfattas som verksamhetens "sanna" tradition, utbildningens "ursprungliga" mening mot de ortodoxa i sin kamp. Det garanterar att de smärre omvälvningar som då och då skakar segmentet aldrig sätter förutsättningarna för dess fortbestånd i fråga.

Det är lätt att se att en av de mekanismer som bidrar till att skydda från den stora omvälvningen, som skulle förstöra inte bara makten och de härskande utan också spelet självt, är just den investering i tid, möda m m som krävs för att vinna inträde i det. Den som har ägnat lång tid åt att förbereda sig för verksamhet inom ett politiskt segment har intresse av att hålla uppe värdet av denna investering. En för härskare och kättare, ortodoxa och heterodoxa gemensam strategi går därför nästan alltid ut på att inte släppa in den som inte gjort motsvarande investering, så att han inte kan påverka den auktoritet som fördelas inom segmentet. □

Jörgen Westerstahl, forts från sid 41.

stem. Det kan vara lokala grupper — kommuner som går samman med näringslivet och facket och blir väldigt starka.

Är sammanblandningen ett problem?

— Ja, säger Jörgen Westerstahl, det är utan vidare ett demokratiskt problem. Den representativa demokratin förutsätter ett samspel mellan medborgarna och de politiska partierna. Men om alla de andra grupperna kommer emellan och komplicerar beslutsprocessen så vet man ju inte riktigt vem som har ansvar för vad. Då är det väldigt svårt att veta vad som är det direkta resultatet av politiska beslut. Det är ett allvarligt problem att inte veta hur man ska utkräva ansvar.

Kommer politikerna att försöka återta makten?

— Det är svårt att veta, säger Jörgen Westerstahl. Men tvärtemot alla enfaldiga alienationsteorier, så är folk kunnigare, självständigare och aktiva nu än förr. Men det som utmärker aktiviteten är att den inte längre så självklart kanaliseras genom de politiska partierna eller genom intresseorganisationerna. Aktiviteten är mer tillfällig via aktionsgrupper och mer individuell.

— Å ena sidan har vi alltså fått en ökad individualism. En större andel av befolkningen som är beredd att agera självständigt på olika sätt och som har mindre lojalitetsband. Å andra sidan har vi den fortsatta tillväxten på organisationssidan.

— Frågan är hur det ska sluta, säger Jörgen Westerstahl. Men jag tycker att det är ganska bekymmersamt. Risken med individualismen — eller med ett fulare ord privatiseringen — är ju att man plötsligt kan få en sam-

ling kring en stark man — eller kvinna . . . Som kanske kan slå hela spelet i spillror.

Är Sverige mer demokratiskt nu än för tio år sedan?

— Ja, självklart om man mäter det i deltagande i allmänna val. Den enklaste mätmetoden. Om vi tittar på deltagandet i tre val i följd så har 97 procent av den svenska befolkningen deltagit i något av de valen. Det är en fullkomligt enastående siffra. Aktiviteten är större än någonsin i samhället. Och det är inte så som maktutredningen slagit fast att det är samma gamla gäng som utövar inflytande i samhället fast genom olika kanaler — de politiska partierna eller aktionsgrupperna beroende på frågans karaktär. I Sverige är det olika individer som utnyttjar olika kanaler. Det har vi själva kommit fram till genom en aktivitetsundersökning för ett par år sedan.

Agneta Svanberg